

Onnistunut kolmas elämä

ULLA VIERTOLA

Teoksen nimi kertoo sosiologi Ilka Haarnin tutkimusaiheen selkeästi. Tutkijan tarkoituksena on ollut etnografisen tutkimusaineiston avulla tarkastella eläkkeelle siirtyneiden kaupunkilaisten elämää erityisesti kodin ulkopuolisen toimijuuden, osallistumisen ja vapaaehtoistoiminnan näkökulmasta. Tekijän mukaan teoksen eräänä tavoitteena on tarjota eläkeikää lähestyville ja sitä nuoremmille mahdollisuus kurkistaa työiän jälkeen seuraavaan kolmanteen elämään, mutta tekstistä on myös mahdollista tunnistaa muun yhteiskunnan eläkeikäisiin kohdistamat toiveet ja tarpeet. Aikakauden unelmaksi hahmotuu onnistunut vanheneminen: toisia palveleva, vapaaehtoistyömyönteinen, suorittava vanhuus. Teoksessa Haarni kysyy varsin perustellusti, mitä mieltä eläkeikäiset itse ovat yhteiskunnan heille tarjoamista rooleista ja tehtävistä.

Haarni rajaa selkeästi tutkimuksen ulkopuolelle eri syistä osallistumattomat tai syrjäytyneet ikäihmiset. Samalla hän tuulettaa ulos myös ikääntymiskeskusteluihin usein liittyvän kurjuuspuheen ja avaa uuden, raikkaan ja elämänmyönteisen näkökulman aiheeseen. Tutkimusta varten haastateltujen eläkeikäisten puheenvuoroista välitty puhujien innostus ja tahto aktiiviseen toimijuuteen vielä varsinaisen työuran jälkeen. Tutkimukseen osallistuneet, kolmatta elämää elävät eläkeikäiset ovat valmiita sekä hoi-

tamaan velvollisuutensa että pidättämään itselleen oikeuden itsenäisiin valintoihin ja omaehtoiseen toimintaan.

Haastatteluihin tutustuminen antaa mahdollisuuden tarkastella mielikuvien ja realismin ristiriitaa siinä, millaiseksi ihmiselämä kuvitellaan ja millaisena se käytännössä toteutuu. Käytännön elämään sisältyy suuri määrä erilaisia olemisen tiloja ja asemaa sekä toiminnan vaihtoehtoja, joiden pohjalta yksilöt tekevät omia henkilökohtaisia valintojaan. Tästä huolimatta yhdenmukaisuuden diskurssi pyrkii näkemään kaikki eläkeikäiset – noin neljäkymmenen vuoden ikähaarukassa – yhteisön kannalta menetettyinä, hyödyttöminä tai jopa vahingollisina. Arkipäivän kokemuksen perusteella voi havaita, että tätä diskurssia toistavat jopa sellaiset työssäkäyvät nuoret aikuiset, joiden arkinen elämä toimii pitkälti omien eläkeikäisten vanhempien lastenhoito- ja yleisavun varassa. Eläkeikäisyys samaistuu julkisessa puheessa kyvyttömyyteen ja hyödyttömyyteen, kun siitä tehdään sairauden ja hoivan tarpeen synonyymi.

Luulot ja perusteettomat uskomukset tulkitaan usein johtuviksi tiedon puutteesta. Tarinoiden mukaan ennen muinoin uskottiin kaukaisten maiden asukkailla olevan häntä ja pukinsorkat, kun heidän olemassaolostaan tiedettiin, mutta juuri kukaan ei ollut heitä koskaan nähnyt. Haarni kiinnittää huomiota siihen, että arjessa eri elämänvai-

Ilka Haarni
Kolmas elämä. Aktiiviset eläkeikäiset kaupungissa
Gaudeamus, 2010

hetta elävät ihmisryhmät eivät kohtaa toisiaan, vaan kullakin ryhmällä on omat paikkansa, reittinsä ja aikataulunsa. Työssäkäyviin aikuisiin verrattuna eläkeikäiset siis elävät kuin omassa erityisessä maailmassaan. Tästä on edelleen mahdollista päätellä, että he ovat muuttuneet työikäisille näkymättömiksi. Heistä on tullut kuin kaukaisten maitten vierasta rotua, jonka olemusta ja elämäntapoja selitetään oman kokemuksen puuttuessa julkisen diskurssin vanhuuspuheella.

Haarnin tekstistä tulee kuitenkin esiin se, että myös vanhemmat ikäryhmät menettävät kosketuksen nuorempiin. Haarni kuvailee, miten eläkeikäisten puheessa naapuruston uudet nuoret asukkaat vaikuttavat kovin vierailta ja elinympäristön muutos aiheuttaa seudun vanhemmille asukkaille jopa pelkoja ja turvattomuuden tunnetta. Kun erilaista elämänvaihetta elävien ihmisten välinen kanssakäyminen kutistuu minimaaliseksi, ryhmät hahmottuvat toisilleen kuin vieraan planeetan olioina, joiden erilaisuus tulkitaan ensisijaisesti uhkaavaksi.

Haarnin kurkistus eläkeikäisten maailmaan on kuin vierailukäynti toiselle, paljon mukavammalle planeetalle. Tuon toisen maailman kiireettömyys toistuu siitä raportoivan kirjoittajan tekstissä miellyttävänä rau-

hallisuutena ja selkeytenä. Tutkimuksen fokus ei jää lukijalle epäselväksi, sillä teoksesta käy hyvin ilmi, mitä aihetta se käsittelee ja miksi se on kirjoitettu. Erään vastauksen voi löytää myös siihen kysymykseen, onko oikeanlainen, onnistunut vanheneminen vastaus yhteiskunnan toiveisiin ja tarpeisiin. Ovatko eläkeikäiset yhteiskunnallisesti osallistuvia, ja ryhtyvätkö he innolla mukaan vapaaehtoistyöhön heti, kun ansio-työn ote heistä kirpoaa?

Tutkimuksen perusteella vaikuttaa siltä, ettei vastuuta ja velvollisuuksia tarjoava, palkaton yhteisöllinen toiminta ole mikään eläkeiässä yhtäkkiä esiin pulpahtava jokamiehen ominaisuus. Eläkkeellä yhteiskunnallisesti aktiivisia ovat enimmäkseen ne samat ihmiset, jotka ovat olleet sitä jo aikaisemmin. Kiinnostus vapaaehtoiseen työhön muualla kuin oman suvun ja perheen parissa hahmottuu paremminkin tietyn luonteen omaavien, jo perinteisesti osal-

listumaan tottuneiden ihmisten ominaisuudeksi. Eläkkeelle siirtyminen ei siis tee jokaisesta ihmisestä ilmaista auttamisautomaattia. Haarnin tutkimukseen osallistui henkilöitä, jotka vasta eläkkeellä, ehkä ensimmäistä kertaa elämässään, saivat mahdollisuuden ajatella vain itseään ja omia tarpeitaan. Monet heistä olivatkin oikein tyytyväisiä vapaasti omaehtoiseen kolmannen elämäänsä.

Ei temppuja vaan ymmärrystä

PERTTI TÖTTÖ

Tilastollisia menetelmiä käytävä tutkimus on omassa käsityksessäni yksi laji luvuilla argumentointia. Viranomaisten tuottama tilastotieto on sen lähisukulainen, mutta myös niin sanotussa laadullisessa tutkimuksessa argumentoidaan joskus (usein, enimmäkseen) luvuilla. Sellaiset ilmaukset kuin ”kaikki haastateltavat”, ”useimmat haastateltavat” ja ”muutama haastateltava” ovat luvuilla argumentointia, vaikka lukijalle ei täsmällisiä lukuja kerrotakaan.

Aloitan ja lopetan omat tilastollisten menetelmien kurssini ohjeeseen: ”Luku ei ole tutkimustulos – tulos on se, mitä luku kertoo.” Ei siis riitä, että saa jonkun kauniin luvun, eikä se, että luku on oikein laskettu ja oikein valitun suureen arvo. Pitää tietää, miten luku syntyy, mistä se kertoo ja onko luku

iso vai pieni. Jonkinlainen paradoksi on siinä, että tilastotiede ei kerro, mistä luku kertoo, eikä ratkaise, onko luku iso vai pieni, mutta toisaalta tilastollisin menetelmin tuotettujen lukujen tulkinta ei ole mahdollista ilman tilastotieteen ymmärrystä.

Olemme puun ja kuoren välissä: tilastolliset ohjelmistot ovat helppokäyttöisiä ja kaikkien ulottuvilla, mutta harvalla on enää käsitystä, mitä ohjelmistot oikeasti tekevät. Oppikirjat yleensä vain laskevat rimaa tilastotieteen perusteiden ymmärtämisen suhteen. Niissä tarjoillaan niksejä ja nyrkkisääntöjä ja korostetaan, miten helppoa ja käytännöllistä kaikki on. Eihän oikea tutkija tarvitse kaavoja, kun ohjelmat hoitavat laskennan: tutkija voi keskittyä sisältöön!

Mikko Ketokiven kirja haastaa tällaisen löysäilyn: ”Tilasto-

Mikko Ketokivi
Tilastollinen päättely ja
tieteellinen argumentointi
Gaudeamus, 2009

tiedettä ymmärtääkseen täytyy ymmärtää tilastollista päättelyä ja laskentaa. Ei-teknisistä ja käyttäjäystävällisistä tilastotieteen oppikirjoista on kuitenkin enemmän haittaa kuin hyötyä, sillä tutkijan päivittäisessä tutkimustyössä kohtaamat ongelmat ovat hyvin teknisiä ja kaikkea muuta kuin käyttäjäystävällisiä.” Ketokiven kirjassa rimaa ei laske, mutta silti siinä on kaavoja vähemmän kuin tyypillisessä tilastomenetelmien keittokirjassa.

Erityisesti Ketokiven hampaissa ovat keittokirjojen nyrkkisäännöt, joilla menetelmien käytöstä tehdään ”helppoa”. Tässä suhteessa kirjan lukemi-